

УДК 378: 792 (477)

DOI [https://doi.org/10.12958/2227-2844-2023-5\(359\)-50-54](https://doi.org/10.12958/2227-2844-2023-5(359)-50-54)

Стихун Наталія Василівна,

кандидат педагогічних наук,

доцент кафедри театральної режисури

Рівненського державного гуманітарного університету,

м. Рівне, Україна.

super.teatr@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0003-0725-5586>

ЕКСТРАПОЛЯЦІЯ ДОСВІДУ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ ВЧИТЕЛІВ ЗАСОБАМИ ТЕАТРАЛЬНОГО МИСТЕЦТВА В СУЧАСНУ ВІТЧИЗНЯНУ ШКОЛУ

Досвід використання театрального мистецтва як засобу удосконалення професійної майстерності вчителя пройшов вікову еволюцію, але не втратив своєї актуальності. Нового соціокультурного значення цей досвід набуває в сьогоденні, коли проблема застосування театрального мистецтва в освітньому процесі стає провідною у сфері сучасної педагогічної думки та практики.

Ефективність творчого процесу в сучасній школі буде залежати від застосування передового досвіду вчителів радянської школи та їхніх цінних порад чи ідей щодо підвищення професійної майстерності педагога засобами театрального мистецтва у досліджуваний період.

Процес європейської інтеграції, ознаменований зростанням соціального попиту на фахівців із високим рівнем професійної компетентності, посиленням мобільності й конкурентоспроможності педагога, дедалі відчутніше впливає на розвиток освітньої галузі загалом і професійної майстерності вчителя зокрема.

Для вирішення зазначеної проблеми видається доцільним повернення до історичного минулого, а саме ґрунтовне вивчення досвіду використання засобів театрального мистецтва у розвитку професійної майстерності вчителів загальноосвітніх навчальних закладів (20–80-х рр. ХХ ст.), що уможливить його екстраполювання в сучасну освітню систему.

Актуальність проблеми розвитку професійної майстерності вчителя засобами театрального мистецтва – особливо у ХХ ст. – увиразнює значний масив напрацювань, авторами яких є А. Луначарський, А. Макаренко, Я. Мамонтов, М. Розенштейн, В. Сухомлинський, Г. Шарельман, В. Василенко, Г. Головка, І. Піддубний, О. Бганко, Р. Шакіров і ін.

Окремі аспекти формування педагогічної майстерності майбутніх учителів, зокрема їхню творчість, досліджували О. Дем'янчук, С. Карпенчук, С. Лісова, А. Луцюк, Г. Сагач, І. Ящук тощо.

Мета статті – проаналізувати досвід використання засобів театрального мистецтва у професійній майстерності вчителів (20–80-ті рр. ХХ ст.).

Значні здобутки у цьому сенсі містить творчий досвід учителів 1920-1980 рр., зокрема, у позакласній та позашкільній роботі.

З метою підвищення педагогічної майстерності вчителі брали участь у шкільних театрах як керівники, режисери та актори. Адміністрація школи повинна взяти цей досвід до уваги та впровадити його у сучасну практику вчителів загальноосвітніх навчальних закладів України.

Варто підкреслити, що використання театрального мистецтва на уроках та в позакласній роботі є перспективним для сучасної педагогічної практики, тому що саме безпосередній контакт як учнів, так і педагогів із театральним мистецтвом допомагає глибше пізнати себе,

свій внутрішній світ. Театральне мистецтво формує художнє сприймання, почуття прекрасного і стимулює естетичний, моральний, етичний, духовний розвиток особистості та спонукає педагога до постійного самовдосконалення, підвищення професійної майстерності, дає вчителю можливість піднятися від повсякденності до акме-вершин і творчих натхнень у його педагогічній діяльності.

Як свідчить досвід використання театального мистецтва у педагогічній практиці вчителів 1920–1980 рр., художньо-творчу роботу, зважаючи на актуальність естетичного виховання в сучасній загальноосвітній школі, необхідно будувати, враховуючи «драматичний інстинкт», психологію школярів, їхні психофізичні та психофізіологічні особливості; комплексний вплив театального мистецтва на творчий розвиток учня, зокрема на увесь його спектр сенсорних та творчих здібностей. Одночасно буде формуватися компетентність у створенні міжособистісного ладу у спілкуванні та гуманних стосунків між учителем і учнем; розширюватися сфера самостійної творчо-розумової діяльності, що створюватиме комфортні й природні умови для спілкування в освітньому процесі.

Ефективність творчої діяльності вчителя буде залежати від застосування театралізованих ігор в освітньому процесі. Театралізовані ігри – ненав'язливий педагогічний засіб, який справляє позитивний вплив на формування особистості учня. У театральній грі школяр набуває досвід колективного життя, навчається керувати своїми емоціями і почуттями, що неодмінно сприятиме формуванню його морально-етичних та естетичних якостей.

Саме через театральні ігри у професійній діяльності вчителя освітній процес набуває творчої та соціальної спрямованості. Соціальна спрямованість сучасної школи має формувати соціально-активну, творчу особистість. Реалізація цього процесу буде залежати від професійної компетентності вчителя, зокрема його компетенції у театральній педагогіці, рівня його театральної освіти і загальної культури, здатності й готовності до творчої діяльності та бажання нею займатися.

Художньо-творчі форми позакласної та позашкільної роботи, такі як театральні гуртки, вечори, екскурсії, художня самодіяльність, конкурси, культпоходи у драмтеатри та кіно, виставки творчих робіт учнів тощо, були досить ефективними та результативними у 1920–1980 рр. і тому не втратили актуальності й сьогодні. Однак ці форми треба доопрацьовувати та вдосконалювати, враховуючи те, що «все у світі тече, усе змінюється» (Геракліт). Доцільно частіше практикувати у педагогічній діяльності вчителя: ігрові та театралізовані уроки, шкільну театральну самодіяльність, інсценізовані тематичні вечори, інтерактивний театр, рольові ігри, драматизацію, інсценізацію уривків із художньої літератури, декламування віршів у концертах і конкурсах читців, голосомовний тренінг, театральні технології тощо.

Слід наголосити на тому, що теоретичні і практичні надбання театального мистецтва дають можливість учителю спрямувати свою діяльність на досягнення професійної майстерності й удосконалити її в умовах колективної творчої співпраці з учнями. Так, вибудовувати педагогічну дію за принципом театральної технології на уроці та в позакласній роботі – справа зовсім не проста. Педагог-актор має відразу стати педагогом-режисером, передавши свої акторські функції учням. Постає питання: як зробити учнів активними, ініціативними, небайдужими до теми уроку. На нашу думку, саме театралізація допоможе учню подолати байдужість, пасивність, психологічну та мовленнєву закомплексованість, а педагогу – провести урок у креативній, театральній формі. Театралізація в освітньому процесі є ефективним засобом впливу на творчу й пізнавальну активність учня та його художньо-естетичний розвиток.

У позакласній роботі необхідно організовувати як учнівські шкільні драмгуртки, так і вчительські. Як свідчить досвід шкільної художньої (театральної) самодіяльності вчителів, у 1920–1980 рр. створювалися вчительські драмгуртки та Будинки вчителів, де вони підвищували професійну майстерність засобами театального мистецтва.

Цінним є досвід декламування віршів учителями у різноманітних концертах, конкурсах і відвідування ними лекцій, вистав у театрах із метою покращення мовленнєвої та театральної культури, а також можна додати як позитивний приклад те, що на уроках літератури та іноземної мови використовувалася інсценізація оповідань, казок та віршів.

На нашу думку, цей досвід не втратив актуальності й нині. Результати аналізу театральної творчості вчителя в освітньому процесі доводять, що педагогу необхідно постійно поповнювати свою науково-методичну базу новими методичними рекомендаціями щодо проведення уроків з елементами театрального мистецтва, зокрема поезією, з предметів не тільки гуманітарного, але й фізико-математичного циклу. Вчений О. Дем'янчук зауважує: «Маючи в арсеналі виховний засіб живе слово і володіючи методами виховання, вчитель може успішно вирішувати виховні й освітні завдання, які потребують поглибленого аналізу таких питань, як: специфіка мистецтва художнього слова як своєрідна форма вираження дійсності; пізнання закономірностей його розвитку; зміст творчої і навчальної діяльності учнів та студентів у процесі оволодіння мистецтвом живого слова» (Дем'янчук, 2015, с. 130).

У контексті удосконалення професійної майстерності педагогів засоби театрального мистецтва можуть використовуватися для розвитку його мовленнєво-комунікативних навичок, майстерності декламування віршів та акторських здібностей. Зокрема, майстерність декламування віршів учителем покращується тоді, коли він часто бере участь у різноманітних конкурсах читців серед педагогічних працівників. Отож, ми розуміємо, якщо педагог сам буде майстерно володіти мистецтвом слова як одним із виразних засобів театрального мистецтва, то обов'язково навчить цьому й учнів.

Аналіз педагогічної преси 1920–1980 рр. засвідчив, що вчені та передові педагоги радили використовувати творчий підхід у навчально-виховному процесі школи. Тому сучасні вчителі загальноосвітніх навчальних закладів, розуміючи важливість творчої співпраці з учнями, повинні бути компетентними у театральної педагогіці, підвищувати професійну майстерність шляхом організації гурткової роботи або участі в ній, зокрема у мистецькій, володіти інноваційними методиками та технологіями театрального мистецтва, педагогічним тактом, артистизмом та культурою мовлення.

На підставі результатів дослідження можна прогнозувати, що використання засобів, форм, методів, технологій та методик театрального мистецтва у педагогічній діяльності вчителя буде сприяти формуванню його психологічної готовності до педагогічної діяльності, творчої особистості, морально-етичної, художньо-естетичної сфер, покращенню психофізичного стану, внаслідок чого з'явиться впевненість у своїх акторських, режисерських та декламаторських можливостях.

Як показав аналіз готовності вчителів до застосування театрального мистецтва у навчально-виховному процесі школи у 1920–1980 рр., причинами професійної некомпетентності педагогів щодо мистецтва можуть стати безініціативність, невикористання системи К. Станіславського у творчій діяльності, відсутність умінь, тобто акторських, режисерських, мовленнєвих здібностей, недостатня розвиненість психофізичної природи. Тому, на нашу думку, для кращої підготовки майбутнього вчителя до театральної творчості варто організувати у сучасних вищих педагогічних вузах навчально-театральні студії, у яких би проводилися тренінги (комплекс вправ на розвиток логіко-інтонаційної виразності, виправлення голосомовних недоліків, покращення уяви, розвиток психофізичної свободи та творчого самопочуття), запропоновані психологом В. Березкіною-Орловою, педагогом В. Кан-Каликом та педагогами-мовниками З. Савковою, А. Гладишевою та іншими видатними майстрами театрального мистецтва.

Слушні зауваження щодо формування творчої особистості майбутнього вчителя висловлює вчена С. Лісова: «Педагог повинен мати розуміння сутності прекрасного, мистецтва, художньої творчості; емоційну чуйність до естетичних сторін життя; уміння відрізнити справжню

красу від уявної в мистецтві, поведінці, побуті; розвиненість тих або інших художніх здібностей, участь у художньо-творчій діяльності» (Лісова, 2010, с. 63). І додає: «Формування творчої індивідуальності педагога сприяють підвищенню його компетентності й професіоналізму» (Лісова, 2012, с. 143).

Досвід підвищення професійної майстерності вчителів ЗЗСО засобами театрального мистецтва досліджуваного періоду свідчить, що уже на початковому етапі педагогічної діяльності педагоги повинні володіти знаннями, уміннями та навичками використання методів, форм і прийомів театрального мистецтва у навчальному, виховному, організаційному та творчому процесі школи.

Отже, посилаючись на це досвід, можна зробити висновки в контексті формулювання рекомендацій щодо їх застосування у сучасній педагогічній практиці вчителів загальноосвітніх навчальних закладів.

Професійна майстерність учителя у сфері театрального мистецтва має напрацьовуватися в процесі постійного удосконалення, зокрема, шляхом самоосвіти; ознайомлення з новітніми формами, методами і театральними педагогічними технологіями; активної художньо-творчої діяльності як на уроці, так і в позакласній роботі; використання комплексу мистецтв (музичне, образотворче, хореографічне, театральне) в освітньому процесі; співпраці з різноманітними театрами; систематичної роботи над собою, тобто постійного тренування, що, безперечно, буде допомагати вчителю розвивати його психофізичну, емоційно-творчу природу, та взаємного відвідування уроків із метою виправлення мовних недоліків як своїх, так і інших учителів, тобто підвищення рівня їхньої мовленнєвої культури.

Подальший науковий пошук доцільно розгорнути у площині вивчення педагогічних умов використання театрального мистецтва у зарубіжній професійній педагогічній практиці вчителя порівняно з розвитком вітчизняної освіти радянського періоду.

Список використаної літератури

1. Дем'янчук О. Н. Мистецтво слова в навчально-виховному процесі як засіб формування естетичної культури та загальнолюдських цінностей. *Науковий вісник Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної академії ім. Тараса Шевченка. Серія «Педагогіка»*. Кременець : ВЦ КОГПА ім. Тараса Шевченка, 2015. Вип. 5. С. 129–132.
2. Лісова С. В. Естетична культура особистості як складова підготовки майбутнього фахівця в системі професійної освіти. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Педагогічні науки*. 2010. Вип. 50. С. 60–63.
3. Лісова С. В. Креативність у формуванні й розвитку творчої особистості майбутнього вчителя в системі неперервної педагогічної освіти. *Теоретичні і прикладні аспекти розвитку креативної освіти у вищій школі* : монографія / за ред. О. А. Дубасенюк. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2012. Розд. 2. С. 141–159.

References

1. Demianchuk, O. N. (2015). Mystetstvo slova v navchalno-vykhovnomu protsesi yak zasib formuvannia estetychnoi kultury ta zahalnohlyudskykh tsinnosti [The art of speech in the educational process as a means of forming aesthetic culture and universal human values]. *Naukovyi visnyk Kremenetskoï oblasnoï humanitarno-pedahohichnoï akademii im. Tarasa Shevchenka. Seriiia «Pedahohika» – Scientific Bulletin of the Kremenets Regional Humanitarian and Pedagogical Academy named after Taras Shevchenko. Series «Pedagogy»*, 5, 129–132 [in Ukrainian].
2. Lisova, S. V. (2010). Estetychna kultura osobystosti yak skladova pidhotovky maibutnoho fakhivtsia v systemi profesiinoï osvity [The aesthetic culture of the individual as a component of the training of the future specialist in the professional education system]. *Visnyk Zhytomyrskoho*

derzhavnoho universytetu imeni Ivana Franka. Pedagogichni nauky – Bulletin of Zhytomyr Ivan Franko State University. Pedagogical sciences, 50, 60–63 [in Ukrainian].

3. Lisova, S. V. (2012). Kreatyvnist u formuvanni y rozvytku tvorchoi osobystosti maibutnoho vchytelia v systemi neperervnoi pedagogichnoi osvity [Creativity in the formation and development of the creative personality of the future teacher in the system of continuous pedagogical education]. *Teoretychni i prykladni aspekty rozvytku kreatyvnoiosvity u vyshchii shkoli – Theoretical and applied aspects of the development of creative education in higher education.* (pp. 141–159). Zhytomyr: Vyd-vo ZhDU im. I. Franka [in Ukrainian].

Стихун Н. В. Екстраполяція досвіду розвитку професійної майстерності вчителів засобами театрального мистецтва в сучасну вітчизняну школу

Виявлено можливості екстраполяції досвіду розвитку професійної майстерності вчителів засобами театрального мистецтва досліджуваного періоду у сучасну систему освіти, а саме, акцентовано на доцільності використання комплексу мистецтв на уроках не лише гуманітарного, а й фізико-математичного циклу («художньо-дидактичного методу», за Я. Мамонтовим); організації шкільних самодіяльних учительських театрів, навчально-драматичних студій для проведення різноманітних тренінгів, лекцій з основ театрального мистецтва; посилення взаємодії шкіл із театрами у вихованні духовно-моральної, художньо-естетичної, театральної, мовленнєвої культури учнів; творчої співпраці вчителів шкіл з акторами та режисерами театрів; удосконалення педагогічної майстерності вчителів шляхом самоосвіти в царині театрального мистецтва; ґрунтовного ознайомлення педагога із драматургією театру; доповнення методичної бази новітніми, більш ефективними методами, формами, прийомами, технологіями театрального мистецтва; покращення професійної підготовки майбутнього вчителя до театральної творчості у навчально-виховному процесі школи.

Ключові слова: екстраполяція, досвід, творчий процес, професійна майстерність учителя, засоби театрального мистецтва.

Stykhun N. Extrapolation of the experience of developing the professional skills of teachers by means of theatrical art in a modern domestic school

The possibilities of extrapolation of teacher professional skills experience in modern educational system by means of performing arts of researched period are found out. It deals with the feasibility to use arts complex not only during the lessons of liberal but also of physical and mathematic cycle (Ya. Mamontov's artistic and didactic method); the organization of school amateur teacher theatres, teaching and drama studios for conducting of different trainings, lectures in performing arts basics, enhancement of collaboration between schools and theatres in upbringing of spiritual and moral, artistic and esthetic, theatre, speech culture of students; creative partnership of teachers, actors, stage directors; improvement of teacher professional skills basing on self-education in performing arts; considerable experience of teacher in drama theatre; additions to the methodological resources of innovative and more effective methods, forms, approaches, technologies of performing arts; improvement of future teacher vocational training to theatre creative work in educational process at school.

Key words: extrapolation, experience, creative process, teacher professional skills, means of performing arts.

Creative Commons Attribution 4.0
International (CC BY 4.0)

Стаття надійшла до редакції 27.11.2023 р.
Прийнято до друку 22.12.2023 р.